

Колокольчикова І.В. Сучасний стан та тенденції розвитку галузі садівництва в Україні // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – Вип. 2. – Полтава: РВВ ПДАА. – 2016. – 128 - 138 с. (0,5д.а.) (Наукове фахове видання)

УДК: [631.14: 634 (477)]

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ГАЛУЗИ САДІВНИЦТВА В УКРАЇНІ

Колокольчикова І. В., к.е.н., доцент

Таврійський державний агротехнологічний університет

Обґрунтовано необхідність виробництва продукції садівництва з метою забезпечення рівня індикатору достатності споживання. Оцінено розміри площ насаджень з урахуванням основних категорій господарств. Простежено залежність між урожайністю плодово-ягідних культур та їх валовими зборами. Розглянуто структуру товарного пропонування плодово-ягідної продукції з визначенням пріоритетних напрямів розвитку. Порівняно розміри виробництва плодів та ягід з прогнозами Галузевої програми розвитку садівництва до 2025 року.

Ключові слова: *індикатор достатності споживання, норма споживання, галузь, тенденції розвитку, товарне пропонування, прогноз, попит, ринок.*

Постановка проблеми. *Плоди сьогодні є невід'ємною частиною раціону будь – якої людини. Україна, як і всі держави світу, є виробником цієї продукції. Виробництво плодів у світі постійно зростає. Так, за даними «Аналізу ринку свіжих фруктів у світі»...частка фруктів становить приблизно 11% маси рослинної їжі в раціоні людини, а виноград, цитрусові і яблука входять в дюжину найважливіших рослинних продуктів [2, с.106]. Постійні зміни у структурі виробництв плодів, зрушення кон'юнктури ринку, запити споживачів, роблять цю галузь відкритою до змін та перспективною. Тому в рамках продовольчої безпеки та забезпечення споживачів*

стратегічними продуктами, які мають соціальну направленість, актуальними постають питання дослідження стану та тенденцій змін розмірів виробництва плодів в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість вітчизняних науковців приділяли багато уваги проблемам промислового садівництва, це: В. Андрійчук, М. Афанасьєв, І. Бланк, А. Бугуцький, Я. Вітвицький, З. Гуцайлюк, Л. Декслер, С. Дорогунцов, Г. Емерсон, Ю. Лупенко, М. Малишев, Д. Нортон, П. Самюельсон, Т. Хачатуров, П. Хейне, Й. Шумпетер, В. Яцков та інші. Розвиток світового виробництва в сучасному вимірі розкривається сьогодні у роботах Л. А. Костюк. Проблеми конкурентоспроможності галузі садівництва та стратегічні орієнтири досліджуються у працях Д. Г. Легези, Т. А. Маркіної, Я. С. Сокіл, О. О. Яцух, О. В. Кравець, Т. І. Яворської та інші.

Постановка завдання. Основними завданнями є: обґрунтувати необхідність виробництва продукції садівництва з метою забезпечення рівня індикатору достатності споживання; оцінити розміри площ насаджень з урахуванням основних категорій господарств; простежити залежність між урожайністю та їх валовими зборами; розглянути структуру товарного пропонування плодово-ягідної продукції з визначенням пріоритетних напрямів; порівняти розміри виробництва плодів та ягід з прогнозами Галузевої програми розвитку садівництва до 2025 року.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток садівництва в Україні – це один з напрямків, що забезпечую країну як матеріальною складовою (отримання доходів від продажу продукції галузі) так і соціальною складовою (забезпечення населення необхідними продуктами та споживчими речовинами). Все це в сукупності дає можливість в цілому покращити стан розвитку галузі, збільшити доходну частину підприємств, покращити не тільки матеріальне становище, а і якісну складову існування людини.

На сьогодні визначено, що раціональна норма споживання фруктів та ягід на одну людину становить 90кг на рік. Фактичне споживання у 2014р.

становило 52,3 кг на рік, що на 7,1% менше, ніж аналогічний показник 2013р. Індикатор достатності споживання становив у цей період - 0,58 [4]. Станом на 2015рік споживання плодів, ягід та винограду - 51 кг на одну особу на рік, що в порівнянні з 2010р. більше на 10,9%, але менше в порівнянні з 2014р. на 2,5% [6]. Таким чином бачимо, що розвиток садівництва в Україні відбувається, але повинен набирати оберти.

Як зазначається в Галузевій програмі розвитку садівництва України до 2025 року «З підвищенням матеріального добробуту населення змінюються загальні стандарти, зокрема структура продовольчого кошика. Дослідження соціологів і дієтологів доводять, що за цих умов у структурі харчування зменшується частка споживання хліба, картоплі та цукру, й натомість збільшується частка плодів, ягід і овочів. Цим орієнтиром, поряд з доцільністю максимального використання наявного природно-економічного потенціалу для виробництва конкретних видів плодів і ягід й потрібно керуватися, обґрунтовуючи розвиток промислового садівництва на перспективу» [1].

Дослідження розвитку ринку продукції садівництва на сьогодні доцільно проводити в динаміці, починаючи з 2013 року, тому що всі статистичні данні вказані без показників АР Крим. Порівняння тенденцій розвитку до та після відсутності цих даних не дає об'єктивної оцінки, а лише показує тенденцію зменшення показників. Так, за останніми показниками, підприємства, які спеціалізуються на виробництві продукції садівництва мають наступні розміри, табл. 1 [5].

Станом на 2015р., табл. 1, загальна площа під плодово-ягідними насадженнями становила 234,8тис.га, з яких 206,0тис.га – це площа в плодоносному віці. Тобто цей показник складає 87,7%. Якщо розглядати ці площі в структурі та в розрізі категорій господарств, видно, що найбільше займаються садівництвом господарства населення. В цих господарствах зосереджено більше 67% всіх площ. Сільськогосподарські підприємства мають 28,2% від загальної площі в плодоносному віці. Найменший показник

у фермерських господарств – 4,7% або 9,8тис.га. За період від 2013р. по 2015р. тенденції практично не змінились.

Таблиця 1

Площі плодово-ягідних насаджень усіх категорій господарств

(тис.га)

Категорія господарств	Загальна площа, тис.га	Площа в плодоносному віці	
		тис.га	Структура, %
2013			
Усі категорії господарств	239,3	209,8	100,0
Сільськогосподарські підприємства	79,5	62,3	29,7
у т.ч. фермерські господарства	14,4	9,5	4,5
господарства населення	159,8	147,5	65,8
2014			
Усі категорії господарств	239,2	209,9	100,0
Сільськогосподарські підприємства	79,1	61,7	29,4
у т.ч. фермерські господарства	14,4	9,7	4,6
господарства населення	160,1	148,2	66,0
2015			
Усі категорії господарств	234,8	206,0	100,0
Сільськогосподарські підприємства	74,8	58,2	28,2
у т.ч. фермерські господарства	15,0	9,8	4,7
господарства населення	160,0	147,8	67,1

* розраховано автором за даними [5]

Розміри площ плодово-ягідних насаджень та рівень продуктивності (урожайність) – це основні фактори, які впливають на обсяги виробництва продукції. Так, за допомогою даних табл.2, рис.1, проаналізуємо як змінилась урожайність насаджень, і як це вплинуло на загальні показники виробництва плодів та ягід усіх категорій господарств у 2013 – 2015р.р., табл.3 [5].

Таблиця 2

Урожайність плодів та ягід (з площ у плодоносному віці)

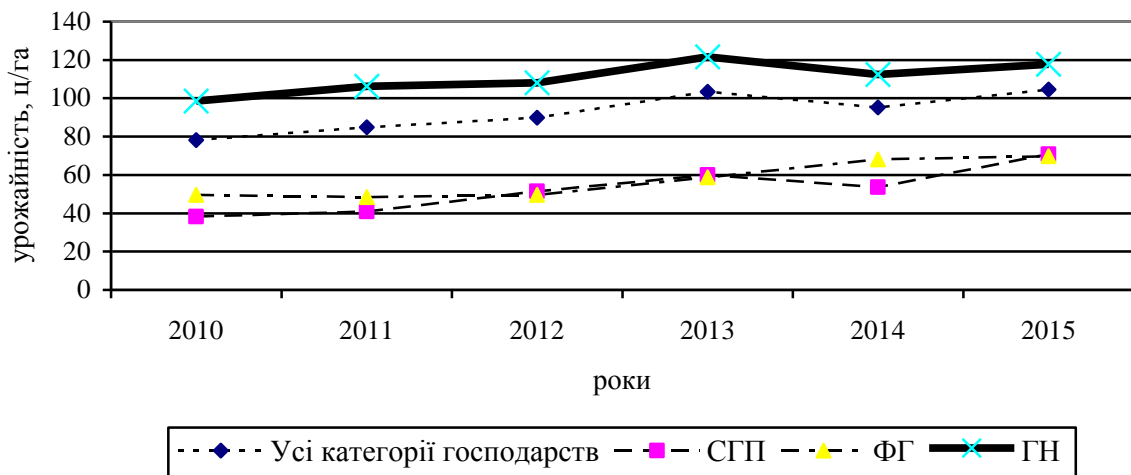
ц/га

Категорія господарств	2011	2012	2013	2014	2015	2015р. до 2011р., %
Усі категорії господарств	84,9	89,9	103,4	95,2	104,5	123,1
Сільськогосподарські підприємства	41,0	51,4	59,9	53,7	70,8	172,7
у т.ч. фермерські господарства	48,5	49,6	58,8	68,2	69,8	143,9
господарства населення	106,2	108,1	121,7	112,5	117,8	110,9

* розраховано автором за даними [5]

З даних табл. 2 видно, що урожайність плодів та ягід по всіх категоріях господарств в порівнянні з 2011р. виросла на 23,1%. Так, наприклад, найбільший ріст продуктивності плодів та ягід спостерігається у сільськогосподарських підприємств. Темп приросту складає 72,7%, наступне збільшення по фермерських господарствах – 43,9%, і, останніми йдуть господарства населення – 10,9% відповідно. Тобто, враховуючи показники попередньої табл.1 видно, що незважаючи на найбільші площі насаджень у господарствах населення, продуктивність найнижча. Більші можливості до інтенсивного розвитку промислового садівництва мають сільськогосподарські підприємства.

Якщо аналізувати показники останніх 2013 – 2015р.р., то в цілому у звітному році в порівнянні з базисним (2013р.) по всіх категоріях господарств урожайність виросла на 1,1%, по сільськогосподарським підприємствам – на 18,2%, по фермерським господарствам – 18,7%. По господарствам населення спостерігається зворотна тенденція – зниження урожайності на 3,2%.

Рис.1. – Динаміка урожайності плодів та ягід в Україні за 2011 – 2015р.р.

Враховуючи зміни площ багаторічних насаджень та урожайності плодів та ягід можна оцінити загальний стан та розміри цього сегменту.

Згідно показників валового виробництва плодів та ягід, таб.3, видно, що в цілому за останні 3 роки, що досліджуються, цей показник по всіх категоріях господарств знизився з 2168,3тис.т до 2152,8тис.т, тобто на 0,7%.

Таблиця 3

Виробництво плодів та ягід усіх категорій господарств у 2013 – 2015р.р.

Категорія господарств	(тис.т)			
	2013	2014	2015	2015р. до 2013р, %
Усі категорії господарств	2168,3	1999,1	2152,8	99,3
Сільськогосподарські підприємства	373,2	332,0	411,7	110,3
у т.ч. фермерські господарства	55,8	66,1	68,3	122,4
господарства населення	1795,1	1667,1	1741,1	96,9

* розраховано автором за даними [5]

В основному це відбулося за рахунок низької продуктивності плодів та ягід у господарствах населення. В них зменшення обсягів виробництва складо 3,1%. Сільськогосподарські підприємства та фермерські господарства забезпечили ріст цього сегменту ринку на 10,3% та 22,4%.

Товарне пропонування продукції галузі садівництва дуже широке. Існує чотири товарної групи: зерняткові, кісточкові, горіхоплідні та ягоди. Основу зерняткових складають яблука та груші, у кісточкових - це слива, вишня, черешня та абрикос, табл. 4 [5].

Таблиця 4

Структура виробництва плодів та ягід у 2015р.

Продукція	Усі категорії господарств		у тому числі господарства населення	
	Виробництво, тис.ц	Структура, %	Виробництво, тис.ц	Структура, %
Зерняткові усього,	1360,0	63,2	985,4	56,6
З них яблуня	1179,6	54,8	811,0	46,6
Груша	170,6	7,9	166,9	9,6
Айва	7,4	0,3	7,4	0,4
Кісточкові, усього	547,6	25,4	523,0	30,0
З них слива	184,0	8,5	179,3	10,3
Вишня	192,9	8,9	183,4	10,5
Черешня	76,6	3,5	71,5	4,1
Абрикос	64,9	3,0	64,1	3,7

Персик	15,6	0,7	11,2	0,6
Горіхоплідні, усього	115,1	5,3	114,6	6,6
Ягоди, усього	130,1	6,1	118,1	6,8
Плоди та ягоди, усього	2152,8	100,0	1741,1	100,0

* розраховано автором за даними [5]

Виробництво плодів та ягід у 2015р. представлено в табл. 4 у розрізі усіх категорій господарств і в тому числі господарств населення. Аналіз структуру продукції галузі показує, що зерняткові складають більшу частину валового виробництва – 63,2%, кісточкові становлять 25,4%, а горіхоплідні та ягоди мають 5,3% та 6,1% відповідно. Аналогічна ситуація спостерігається і в господарствах населення: більша частина продукції – це зерняткові 56,6%, кісточкові складають 30,0%, а на іншу продукцію в середньому приходиться по 6,7%.

В розрізі товарної групи – зерняткові, перевага надається виробництву яблук – 54,8% в усіх господарствах та 46,6% по господарствах населення. В розрізі кісточкових - більша частина виробленої продукції - це вишня та слива: по всіх господарствах показники складають 8,9% та 8,5%; по господарствах населення – 10,5% та 10,3% відповідно.

Розміри виробництва станом на 2015р. не такі значні, як це прогнозувалось у Галузевій програмі розвитку садівництва. В Програмі зазначається, що «з метою повного забезпечення потреб населення у плодах та ягодах, для насичення внутрішнього продовольчого ринку конкурентоспроможними продуктами садівництва та розширення їх експорту необхідно до 2025 року досягти таких параметрів розвитку садівництва України: збільшити виробництво плодів, ягід і горіхів до 4,1 млн.т. (2015 р. - 3,2 млн.т), з них для внутрішнього ринку - 3,7...; стабілізувати обсяги виробництва плодів, ягід і горіхів у господарствах населення на рівні 1,3 млн.т. та збільшити їх виробництво у сільськогосподарських підприємствах до 2,8 млн.т; підвищити урожайність садів і ягідників в сільськогосподарських підприємствах до 12,5 т/га...; в

сілськогосподарських підприємствах розширити плодоносну площу насаджень до 225 тис.га» [1].

З метою визначення на скільки сьогодні підприємства галузі садівництва прагнуть до досягнення показників Програми, можна, використовуючи данні табл. 5.

З даних табл. 5 видно, що порівняння фактичних показників виробництва плодів від прогнозованих у Галузевій програмі розвитку садівництва в Україні до 2025 року дещо різняться.

Таблиця 5

Порівняльна оцінка виконання Галузевої програми розвитку садівництва України до 2025 року

Показники	2015	Перспективні параметри розвитку промислового садівництва в середньому за рік			2015р. до прогнозу 2011 – 2015р.р., +,-
		2011- 2015	2016- 2020	2021- 2025	
Загальна площа насаджень, тис.га	234,8	159,0	232,5	290,0	+75,8
Плодоносна площа, тис.га	206,0	103,6	140,8	195,1	+75,4
в т.ч. зерняткові	111,2	75,8	105,8	148,6	+35,4
Кісточкові	62,4	21,7	25,9	33,7	+40,7
Урожайність, т\га	1,04	4,2	7,9	11,6	- 3,16
в т.ч. зерняткові	1,22	4,66	8,68	12,6	-3,44
Кісточкові	0,87	3,18	6,6	9,93	-2,31
Горіхоплідні	0,85	0,30	0,34	0,38	+0,55
Ягідні	0,66	2,81	3,75	4,69	-2,15
Валовий збір, тис.т	215, 3	436,6	1118,7	2257,1	-221,3
в т.ч. зерняткові	136,0	353,2	918,4	1872,4	-217,2
Кісточкові	54,8	69,0	170,9	334,6	-14,2
Горіхоплідні	11,5	0,3	0,5	0,9	+11,2
Ягідні	13,0	14,1	28,9	49,2	-1,1

* розраховано автором за даними [1, 5]

Порівнюючи розміри багаторічних насаджень видно, що вони достатні і перевищують прогноз 2011 – 2015р.р. на 75,8тис.га в цілому та досягають прогнозних показників 2016 – 2020р.р. Тобто в розрізі загальних площ насаджень підприємства усіх категорій виконали поставлені настанови.

Однак, якщо оцінювати масштаби виробництва, то вони практично вдвічі менші, ніж прогнозовані у 2011 – 2015р.р. Так, наприклад зерняткових у 2015р. вироблено на 217,2 тис.т менше, ніж прогноз. По кісточкових ситуація краще, недовиконання склало лише 14,2тис.т, тобто на 20,6%. Аналогічна ситуація і з ягідними. Перевищили очікувані результати лише горіхоплідні – збільшення виробництва на 11,2тис.грн. Основною причиною низьких показників - це низька продуктивність багаторічних насаджень.

Висновки. Таким чином можна зробити висновок, що розвиток садівничої галузі на сьогодні відбувається і має позитивні зрушення. Перевага у виробництві плодів та ягід надається господарствам населення, які мають більші площі насаджень. Однак, оцінка продуктивності виробництва плодів показує, що саме у господарств населення спостерігається найнижчі урожаї. Це свідчить про відсутність в деякій мірі фінансової можливості невеликих господарств, а також не серйозним підходом до заняття промисловим виробництвом.

Співставлення показників виробництва 2015 року з прогнозними показало, що головним напрямом подальшого розвитку садівництва є робота у напрямку підвищення продуктивності садів, збільшення урожайності.

Список використаних джерел

1. Галузева Програма розвитку садівництва України на період до 2025року [Електронний ресурс] / Режим доступу до док.: <http://minagro.gov.ua/>.
2. Костюк Л.А. Динаміка світове виробництво плодів та ягід / Л.А. Костюк // Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки, №3 (69) 2012. – 106 – 111.
3. Новак Н.П. Принципи та особливості формування конкурентного середовища ринку садівницької продукції / Н.П. Новак // Таврійський науковий вісник : зб. наук. праць. – Вип. 72. – Херсон: Айлант, 2010. – С. 356 – 361.

4. Огляд продовольчої безпеки України у 2015 році та бліц – оцінка на 2015 рік. [Електронний ресурс] / Режим доступу до док.: http://edclub.com.ua/sites/default/files/files/food_security_2014.pdf
5. Рослинництво України 2015. Статистичний збірник. [Електронний ресурс] / Режим доступу до док.: <http://ukrstat.org/uk/druk/publicat>
6. Україна у цифрах 2015. Статистичний збірник. [Електронний ресурс] / Режим доступу до док.: http://istmat.info/files/uploads/53010/ukraina_v_cifrah

И.В. Колокольчикова. Современное состояние и тенденции развития отрасли садоводства в Украине.

Дано обоснование необходимости производства продукции отрасли садоводства с целью обеспечения соответствующего уровня индикатора достаточного потребления. Представлена оценка размерам площадей с учетом функционирования на рынке предприятий разных форм хозяйствования. Подтверждена зависимость между урожайностью плодово-ягодных культур и их валовыми сборами. Рассмотрена структура товарного предложения плодово-ягодной продукции с определением приоритета среди продуктов. Проведено сравнение показателей производства плодов и ягод с прогнозом этих показателей, указанных в Отраслевой программе развития садоводства до 2025 года.

Ключевые слова: индикатор достаточного потребления, норма потребления, отрасль, тенденции развития, товарное предложение, прогноз, спрос, рынок.

I.V. Kolokolchikova. Modern state and tendencies of development of the industry of fruit growing in Ukraine.

The fruit is very important for people. They are in the diet of people. Ukraine produces fruits and berries. Today, rational consumption of fruit per person is 90kg for a year. In 2015, in Ukraine the figure was 51kg per person per

year. Modern state and tendencies of development of the industry of fruit growing in Ukraine.

The «Sectoral program of development of the industry of fruit growing» in Ukraine till 2025 it is noted that the structure of the consumer food basket to pay more attention to the fruit.

Analysis of the industry of fruit-growing from 2013 to 2015 showed the following changes. In 2015, the total area under orchards is 234,8 thsd.ha. Households have a large area. This is 67% in total.

The yield of fruits for the entire enterprise within 5 years. On the average across Ukraine this indicator made in 2015 - 123.1 centners per 1 ha of the area in bearing age kg/ha. The highest rate have agricultural enterprises 172,7 centners per 1 ha of the area in bearing age. Fruit industry in 2015 amounted to 2152,8 thsd.t. The largest volume of production was on farms is 1741,1 thsd.t.

Variety of the berries in the enterprises is very wide. The structure of the products of horticulture shows such commodity groups – grain, stone fruits, nuts, berries. The main product in the commodity group: crops – apples (46,6%), in group: stone fruit is plums (10,3%) and cherry (10.5 percent). The data for 2015.

Forecast of future of production industry of fruit growing is not running today. This is due to the fact that Ukraine has a low yield. This yield is lower than forecast, which is listed in the "Sectoral program of development of horticulture".

The problem of growth of productivity must be addressed. To increase the yield through the use of modern approaches to industrial gardening. This needs to be done, and households. This will improve the rational norms of consumption of fruit, improve the lives of consumers, increase their level and quality of life.

Key words: the indicator of sufficiency of consumption, the rate of consumption, the industry development trends, product supply, forecast demand, market.

Рецензент – д.е.н., професор Макаренко П.М.

